

DOM KOMBATANTA POLSKIEGO IM. GEN. WŁADYSŁAWA ANDERSA W PARYŻU

HANNA OLEJNICZAK-ZAWORONKO

**DOM KOMBATANTA POLSKIEGO
IM. GEN. WŁADYSŁAWA ANDERSA W PARYŻU**

**DZIEJE STOWARZYSZENIA BYŁYCH POLSKICH
KOMBATANTÓW I ICH RODZIN WE FRANCJI**

**FOTOGRAFICZNA DOKUMENTACJA
WOJENNYCH LOSÓW ICH CZŁONKÓW**

HANNA OLEJNICZAK-ZAWORONKO

*Tym wszystkim, którzy z dala od Ojczyzny walczyli
„Za Waszą i Naszą Wolność”*

*„Zespoleni z dążeniami całego Narodu, tak w Kraju, jak i na Obczyźnie,
ślubujemy trwać nadal w walce o wolność Polski bez względu na warunki,
w których nam przyjdzie żyć i działać”*

Ślubowanie Żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie w 1945 roku

Copyright ©

Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „POLONIKA”, 2018
Stowarzyszenie Polskich Kombatantów i Ich Rodzin 2018

Fotografie: Hanna Olejniczak-Zaworonko

Opracowanie graficzne: Fundacja Tres i Hanna Olejniczak-Zaworonko

Tłumaczenie: Hanna Olejniczak-Zaworonko

Redakcja naukowa: Hanna Olejniczak-Zaworonko

Redakcja, korekty: Renata Gajowiak, Renata Głowacka-Niemiec

Wydawca:

Polska: Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „POLONIKA”
Instytucja nadzorująca Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Współpraca – Stowarzyszenie Regards Multiples

Publikację dofinansowano ze środków

Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą „POLONIKA”,
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego – Departament Dziedzictwa Kulturowego
Za Granicą i Strat Wojennych, (prace inwentaryzacyjne dofinansowano)
Stowarzyszenia Polskich Kombatantów – Prezydium Rady Federacji Światowej w Londynie

Druk:

Drukarnia EDIT
Ul. Dworkowa 2
05-462 Wiązowna

ISBN

Polska: 978-83-66172-00-5
Francja: 978-2-9564833-0-4

Wielka Brytania

Francja

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego.**

Podziękowania – Francja:

Stowarzyszenie Polskich Kombatantów
Irena Wahl-Damasiewicz,
Hanna Talko, Andrzej Zamojski,
Jean Kukuryka, Apoloniusz Serafin

Michel Lebrun, Renata Głowacka-Niemiec,
Magdalena Głodek, Didier Leidner

Podziękowania – Polska:

Fundacja TRES – Wojciech Olejniczak,
Małgorzata Quinkenstein,
Agnieszka Juraszczyk, Anna Kaźmierak
Anna Juźwin

Podziękowania – Wielka Brytania:

Barbara Orłowska, Jacek Bernasiński

PRZEDMOWA

Zwycięskie walki 10 Brygady Kawalerii Pancernej w czerwcu 1940 r. zostały przesłonięte klęską Francji. Ponowne lądowanie na ziemi francuskiej miało miejsce pod koniec lipca 1944 r. Wówczas 1 Polska Dywizja Pancerna, pod dowództwem gen. Stanisława Maczka, jako część składowa 2 Korpusu 1 Armii Kanadyjskiej, okryła się chwałą w zwycięskiej bitwie pod Falaise-Chambois. Walka ta i kolejne bitwy na szlaku bojowym 1 Polskiej Dywizji Pancernej aż po Wilhelmshaven przeszły do historii świata i pozostawiły trwałe i znaczący ślad.

Rok 1945 dla polskiego żołnierza nie oznaczał końca wojny. Rok 1945 dla polskiego żołnierza, walczącego ofiarnie poza granicami własnej Ojczyzny na frontach całego świata u boku alianckich armii, oznaczał dokonanie wyboru – powrót do okupowanej, choć niby w warunkach pokojowych Ojczyzny, albo trudny los emigranta poza nią.

Każdy z tych wyborów nakładał na polskiego żołnierza obowiązek walki o pełną suwerenność i niepodległość swojego Kraju. I chociaż już nie zbrojnym orężem, ale każdego dnia budując swoją egzystencję w zniewolonej Ojczyźnie, czy w kraju osiedlenia na terenie Wolnego Świata, przyświecał mu jeden cel: WOLNA OJCZYZNA.

To w roku 1945, kiedy radość z zakończenia działań wojennych powoli zalewała świat, polski – demobilizowany już powoli, ale wciąż – żołnierz składał kolejne ślubowanie słowami: ...ŚLUBUJEMY TRWAĆ NADAL W WALCE O WOLNOŚĆ POLSKI BEZ WZGLĘDU NA WARUNKI, W KTÓRYCH NAM PRZYJDZIE ŻYĆ I DZIAŁAĆ, obwieszczał światu swoją postawę. Emigracja Niepodległościowa przez wszystkie lata sowieckiej okupacji Polski, z każdego zakątka świata, gdzie tylko polski żołnierz się znalazł, dawała temu głęboki wyraz. Stowarzyszenie

Polskich Kombatantów, założone już w 1946 r., w bardzo różnorodny sposób i na wszystkich możliwych polach, poprzez swoją działalność nie pozwoliło zapomnieć Wolnemu Światu o ofierze, jaką poniósł polski żołnierz, aby Europa i Świat mogły cieszyć się pokojem. To w szeregach kombatanckich, światowych oddziałów i krajowych kół Stowarzyszenia przekładano słowa żołnierskiego ślubowania w czyn.

Po drugiej wojnie światowej większość żołnierzy postanowiła nie wracać do zniewolonego Kraju. Część z nich osiedliła się na terenie Francji, choć z dala od Ojczyzny, sercem i duchem jednak jej bliscy, pozostając wierni Ślubowaniu, założyli Stowarzyszenie Polskich Kombatantów.

Album, który trafia do rąk czytelnika, jest świadectwem pracy, walki i prawdy o postawie polskiego żołnierza na rzecz Ojczyzny, upamiętniającym istotne wydarzenia 70 lat działalności Stowarzyszenia Polskich Kombatantów i Ich Rodzin we Francji.

Czesław Maryszczak

**Przewodniczący Stowarzyszenia Polskich Kombatantów,
Prezydium Rady Federacji Światowej w Londynie**

Polish ex-combatants association World Federation Council

PRZEDMOWA

Stowarzyszenie Polskich Kombatantów (SPK) we Francji działa już ponad 70 lat, ponieważ władze francuskie zalegalizowały jego istnienie w 1946 r. Przedstawiana Czytelnikom książka prezentuje nie tylko historię Domu Kombatanta Polskiego w Paryżu jako siedziby Stowarzyszenia, lecz także krótko opisuje jego działalność. Wydaje się że, „Wielka Emigracja nie była wielka liczbowo, lecz była wielka duchem, dlatego też chciała w nowych warunkach, z daleka od ojczyzny, stworzyć dla swoich rodaków to, co dziś określilibyśmy mianem infrastruktury” (B. Stettner-Stefańska, 2001). W latach 50. ubiegłego wieku siedziba SPK wydawała się rosnąć w siłę, stając się centrum towarzyskim, kulturalnym, a nawet w pewnym stopniu politycznym.

Początkowo Stowarzyszenie działało w obrębie jenieckich obozów. Trudno było o integrację wykształconej, młodej i dumnej wojennej emigracji żołnierskiej z polskimi organizacjami kombatanckimi i społecznymi zrzeszającymi przedwojenną polską emigrację, która już częściowo nie tylko myślała, lecz także mówiła po francusku. Dlatego panowała atmosfera nieufności, podejrzeń, a w konsekwencji izolacji i osamotnienia.

Wiodącymi ideami Stowarzyszenia były braterstwo i solidarność kombatancka oraz idea niepodległości Polski i nieuznawanie jej władz komunistycznych, których działania pogłębiały wzajemną nieufność i niechęć przedwojennej emigracji polskiej do powojennej emigracji żołnierskiej. Członkami Stowarzyszenia mogli być kombatanci lat 1935–1945 lub osoby pochodzenia polskiego uczestniczące w polskim lub francuskim ruchu oporu, jeńcy wojenni lub więźniowie polityczni.

W burzliwych latach w dziejach Europy Dom Kombatanta Polskiego był schronieniem dla rozmaitych polskich organizacji, jak Związek Harcerstwa Polskiego czy Związek Byłych Żołnierzy Armii Krajowej, których członkowie znaleźli tutaj swój azyl, pierwsze oparcie, informacje lub pomoc. W okresie tym Stowarzyszenie, jako cywilna organizacja, było dojrzałym, wielostronnym i sprawnie reagującym na bieżące wydarzenia ośrodkiem. Opiekuńcze funkcje organizacji skupiały się na własnych członkach i uciekinierach z Europy Wschodniej.

W prezentowanej publikacji Stowarzyszenie jawi się jako instytucja przywiązująca dużą wagę do działalności informacyjno-kulturalnej polegającej między innymi na spotkaniach z ciekawymi ludźmi, odczytach oraz świątecznych imprezach i występach artystów dla dorosłych i dzieci. Duży nacisk w tej działalności kładziono także na utrzymanie na odpowiednim poziomie bibliotek w poszczególnych kołach, w tym stałą troską otaczano Bibliotekę Polską w Paryżu.

Bogato ilustrowana historia Domu Kombatanta Polskiego w Paryżu, jako siedziby Stowarzyszenia Polskich Kombatantów, jest nie tylko źródłem estetycznych wrażeń, lecz także daje możliwość zatrzymania choć na chwilę świetności wewnątrz i zbiorów tam się znajdujących. Mamy nadzieję, że prezentowana publikacja wzbudzi zainteresowanie szerokiego grona Czytelników, gdyż przedstawia historię prawie dwóch pokoleń polskich emigrantów i ukazuje ich wkład w utrzymanie polskości na obczyźnie.

Dorota Janiszewska-Jakubiak

**Narodowy Instytut Polskiego Dziedzictwa Kulturowego
za Granicą POLONIKA**

PRZEDMOWA

Pamięć przelanej krwi polskich żołnierzy na ziemi francuskiej nie może zagać, pokolenie byłych żołnierzy, którzy walczyli za wolność Polski i Francji, stojąc na straży hasła „Bóg, Honor, Ojczyzna”, stale się wykrusza.

Dla zachowania pamięci o tych, którzy nosili w sercu umiłowanie Ojczyzny, wolności i honoru, książdz infulat generał Witold Kiedrowski, prezes Stowarzyszenia Byłych Polskich Kombatantów, pisał: *Polskimi „kombatantami” o wolność byli również nasi wieszczowie narodowi: Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, a także powieściopisarze i poeci, malarze i wychowawcy młodzieży.* Takie pojęcie bojownika o wolność poszerza szeregi kombatantów.

Dzisiaj żyjemy w wolnej i zjednoczonej Europie, ale nadal potrzebujemy i liczymy na młode pokolenie rodzin kombatanckich i tych wszystkich, którzy mają siłę i energię, by podtrzymać kiedyś zapalony znicz pamięci.

Bez ciągłej pracy nad pamięcią, przekazaniem jej kolejnemu pokoleniu zmarnujemy cały wysiłek naszych żołnierzy którzy walczyli i zginęli „Za naszą i waszą wolność”.

Album fotograficzny o charakterze dokumentalnym, przygotowywany przez Panią Hannę Olejniczak-Zaworonko, jest świadectwem tego, jak Stowarzyszenie Byłych Kombatantów swoją działalnością patriotyczną i społeczną

wpisało się z honorem w karty historii emigracji polskiej we Francji. Jako aktualny prezes Stowarzyszenia, pragnę wyrazić gorące podziękowanie Pani Hannie Olejniczak-Zaworonko za entuzjazm, wytrwałość i trud włożony w realizację tego dzieła.

Powstanie tego albumu było możliwe dzięki pomocy Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, niedawno powstałego Narodowego Instytutu Polskiego Dziedzictwa Kulturowego za Granicą POLONIKA i Stowarzyszenia Polskich Kombatantów – Prezydium Rady Federacji Światowej w Londynie.

Składam wyrazy wdzięczności Panu Jackowi Milerowi, Dyrektorowi Departamentu Dziedzictwa Kulturowego, za jego osobiste zaangażowanie w realizację tego projektu. Bez Jego pomocy niniejszy album nie mógłby powstać.

W 2018 r. przypada 70. rocznica zakupu Domu Kombatanta, 100. rocznica odzyskania niepodległości przez Polskę, w roku ubiegłym obchodziliśmy rocznicę 70-lecia założenia Stowarzyszenia Polskich Kombatantów we Francji i Ich Rodzin – Zarządu Krajowego SPK.

Zapraszamy wszystkich na uroczyste obchody tych rocznic, 20 października 2018 r. do naszego Domu Kombatanta na 20, rue Legendre w Paryżu.

Paryż, luty 2018 r.

Jean Kukuryka

**Prezes Stowarzyszenia Byłych Polskich Kombatantów
i Ich Rodzin we Francji**

SPIS TREŚCI

7	Przedmowa <i>Czesław Maryszczak</i>	71	Inwentaryzacja fotograficzna Domu Kombatanta w Paryżu <i>Hanna Olejniczak-Zaworonko</i>
9	Przedmowa Dorota Janiszewska-Jakubiak	73	Historia siedziby SPK <i>Małgorzata A. Quinkenstein</i>
11	Przedmowa <i>Jean Kukuryka</i>	75	1. Bryła zewnętrzna budynku
12	Spis treści	79	2. Sala Recepcyjna
15	Wstęp <i>Hanna Olejniczak-Zaworonko</i>	83	3. Sala Balowa
17	Historia Domu Kombatanta im. gen Władysława Andersa w Paryżu. Dzieje Stowarzyszenia Byłych Polskich Kombatantów i Ich Rodzin we Francji	91	4. Gabinet
19	Powstanie SPK „Samopomoc” (1946-1947) <i>Andrzej Zamojski</i>	105	5. Pokój Muzyczny
29	Pierwsze siedziby SPK	111	6. Kapliczka
31	Pierwszy statut SPK	115	7. Biblioteka
36	Dokumentacja fotograficzna	153	8. Korytarze. Piwnica. Widok z zewnątrz
42	Dom Kombatanta (artykuł w „Syrenie”, 4 lutego 1950 r.)	163	Archiwa SPK i rodzinne
44	Zarys historii SPK w latach 1947–2007 <i>Andrzej Zamojski</i>	164	Sztandar SPK
56	Wspomnienie o Marianie Czarneckim <i>Andrzej Zamojski</i>	166	Czasopisma wydawane przez SPK
65	Xawery Rey	172	Kalendarzyk
66	Jerzy Ursyn-Niemcewicz, Aleksander Brzeski	174	Dokumenty archiwalne ze zbiorów SPK, THL/BPP i z kolekcji prywatnych
67	Witold Kiedrowski	181	Szkalująca kampania komunistycznej prasy wymierzona w żołnierzy Polskich Sił Zbrojnych
68	Jean Kukuryka	182	Legitymacje, zdjęcia, karty kombatanckie
69	Inwokacja SPK, Marsz Kombatantów	186	Stowarzyszenie powierników

188	Stowarzyszenia mające siedzibę i działające w Domu Kombatanta
200	Działalność i imprezy w Domu Kombatanta
208	Biblioteka
210	Parafia Miłosierdzia Bożego
212	Fotografie
214	Stanisław Likiernik – legitymacje i dokumenty
215	Bolesław Kukuryka – dokumenty
216	Irena Wahl Damasiewicz – dokumenty i fotografie
217	Janusz Wahl
219	Jan Damasiewicz
220	Stanisław Marcinkowski – dokumenty i fotografie
221	Jan Marcinkowski
222	Stanisław Miechówka – dokumenty i fotografie
224	Stefan Junosza-Załuski – dokumenty i fotografie
229	Zygmunt Zerkowski – dokumenty i fotografie
230	Stanisław Łucki – dokumenty i fotografie
233	Witold Zahorski – dokumenty
234	Czesław Bitner – dokumenty i fotografie
238	Zofia Bitner – dokumenty i fotografie
240	Gen. Władysław Sikorski – fotografie

241	Teresa Stolarska – dokumenty
242	Leszek Talko, Włodzimierz Talko – dokumenty
243	Roman Serafin – dokumenty i fotografie
244	Stanisław Paczyński
245	Tadeusz Parczewski
246	Stanisław Wihelm Lekawski – dokumenty i fotografie
248	Wojciech Grzesiak – dokumenty i fotografie
250	Bolesław Tracz – dokumenty i fotografie
251	Barbara Boone z d. Milczarek – dokumenty
252	Paweł Tarnawski – dokumenty i fotografie
254	Maciej Morawski – dokumenty

255 **Działalność Stowarzyszenia Byłych Polskich Kombatantów i Ich Rodzin we Francji**

256	60. rocznica powstania SPK
257	Odznaczenia – 2013 r.
258	Uroczystości
262	Koła SPK w południowej Francji (1946–2009)
265	SPK – Koła działające w 1959 r.
266	Miejsca upamiętniające polskich bojowników o wolność Francji – Paryż i Montmorency

WSTĘP

Koniec II wojny światowej dla polskich żołnierzy we Francji był okresem pełnym dramatów i trudnych wyborów. Ci, którzy zdecydowali się pozostać poza granicami Polski, wybrali dla siebie gorzki los politycznych emigrantów, ale żyjąc w wolnym świecie, chcieli być dla swoich rodaków głosem suwerennej Polski.

Na Obczyźnie starali się jak najlepiej podtrzymywać polskie tradycje i polską kulturę. Pomagały im w tym m.in. organizacje kombatanckie, które – wraz z samopomocą koleżeńską – służyły pomocą i radą w życiu codziennym i w kontaktach z władzami francuskimi. Stowarzyszenie Polskich Kombatantów, będąc organizacją społeczną i apolityczną, miało nieść pomoc zarówno wszystkim żołnierzom polskim, jak i ich rodzinom znajdującym się na terenie Francji.

Po rejestracji związku w marcu 1947 r., zakupiono 24 września 1948 r. budynek w 17. dzielnicy Paryża przy 20, rue Legendre, w którym utworzono Dom Kombatanta im. gen. Władysława Andersa. Pierwsze lata istnienia Domu Kombatanta były bardzo pracowite. Działały tutaj liczne organizacje i stowarzyszenia. W trosce o to, aby dokumenty dotyczące działalności SPK i życia byłych żołnierzy nie dostały się do rąk Służby Bezpieczeństwa, kolejni prezesi sprzed 1989 r. sukcesywnie je niszczyli. Niektórzy przekazali swoje archiwa do Biblioteki Polskiej w Paryżu, tak stało się np. z archiwum Stanisława Parczewskiego i Jerzego Jankowskiego. Na podstawie jednak tego, co znajduje się w archiwum Stowarzyszenia, nie można dokładnie opisać ich życia i działalności.

W 2013 r., na zlecenie Ministerstwa Kultury, rozpocząłam dokumentację fotograficzną zarówno archiwum, jak i całego budynku Domu Kombatanta.

Poza kilkoma klaserami z fakturami i dokumentami statutowymi, pojedynczymi protokołami komisji rewizyjnych, planami, sprawozdaniami z działalności różnych kół oraz biuletynami nie znajdujemy w archiwum Domu Kombatanta informacji o pierwszych latach działalności SPK. Z rachunków dowiadujemy się, że działała tutaj biblioteka, restauracja, kawiarenka, biuro informacji i pomocy prawnej, świetlica i wydawnictwo prasowe, poradnia lekarska czy dentystyczna, funkcjonowała spółdzielnia spożywców, drukarnia, szkoła dla dzieci, odbywały się uroczyste akademie czy obchody świąt narodowych, odczyty, koncerty, potańcówki.

Aby ukazać zakres działalności siedziby SPK, starałam się odnaleźć stowarzyszenia, koła, instytucje, które miały swoją siedzibę w Domu Kombatanta. Przeglądając liczną korespondencję, faktury, czasami tylko koperty czy pieczętki, odnajdywałam ich nazwy. Moje poszukiwania skierowałam również do Biblioteki Polskiej w Paryżu, gdzie przejrzałam archiwum Stanisława Parczewskiego i liczne czasopisma kombatanckie z tego okresu.

W ten sposób powstała ta książka, która została podzielona na trzy części: Historia Stowarzyszenia i Domu Kombatanta; Inwentaryzacja budynku; Świadectwa dotyczące losów wojennych kombatantów, członków SPK na podstawie zbiorów Stowarzyszenia i pamiątek rodzinnych.

Na temat szlaku bojowego batalionu czy dywizji powstało wiele książek, ale słabo znamy indywidualne losy polskich żołnierzy-emigrantów we Francji. Po ponad 70 latach od zakończenia wojny bezpośrednich świadków jest coraz mniej. Liczyłam więc na drugie pokolenie, czasami jeszcze pamiętające z opowiadań losy swoich przodków, jak i na tych, którzy uczestniczyli w licznych imprezach, przychodzili wraz z rodzicami do Domu Kombatanta. Są w tej grupie ludzie mówiący piękną polszczyzną, ale są również tacy, którzy nie poznali naszego języka, sercem jednak czują silną więź z ojczyzną i historią swoich przodków.

Często na zadawane mi pytania, które sama sobie również kiedyś zadawałam, jako wnuczka i córka kombatantów ze Zbąszynia – Czy to jest ważne? Czy moje dzieci będą się tym interesowały? Czy tego wszystkiego nie wyrzucą? Komu przekazać? – odpowiedź jest trudna. Ważne jest przede wszystkim, aby uratować od zapomnienia maksymalną liczbę dokumentów znajdujących się bezpośrednio u rodzin byłych kombatantów. Zebrać je, zdigitalizować, opisać, a owoce pracy przekazać instytucjom do tego powołanym w Polsce i we Francji.

Zarejestrowane materiały archiwalne byłych polskich żołnierzy, którzy na obczyźnie nie wahali się przelać swojej krwi za wolną Polskę, są i zawsze będą cennym dokumentem przeszłości, a zarazem ważnym elementem dziedzictwa kulturowego środowiska polonijnego we Francji.

Hanna Olejniczak-Zaworonko